

تحلیل فضایی آسیب‌های اجتماعی در بافت جدید و غیررسمی شهر مراغه

تاریخ دریافت مقاله: ۴۰۲/۱۱/۲۷ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۴۰۳/۰۲/۱۲

ابراهیم سامی* (استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه جغرافیا، دانشگاه مراغه، مراغه، ایران)
وحید شیری (کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه
مراغه، مراغه، ایران)

رسول رضایی (عضو هیات علمی دانشگاه فرهنگیان، تبریز، ایران)

امید مبارکی (دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه جغرافیا، دانشگاه مراغه، مراغه، ایران)

چکیده

آسیب‌های اجتماعی یکی از محورهای و مباحث اصلی مطالعات آسیب‌شناسی شهری در اغلب شهرهاست. هدف پژوهش حاضر، تحلیل فضایی آسیب‌های اجتماعی بافت‌های شهری (مطالعه موردی: بافت‌های جدید (گلشهر) و غیررسمی (میکائیل آباد) شهر مراغه) بود. نوع تحقیق کاربردی و روش پژوهش توصیفی از نوع علی - مقایسه‌ای بوده است. جامعه آماری پژوهش شامل افرادی که در بافت‌های شهر جدید گلشهر و بافت غیررسمی میکائیل آباد زندگی می‌کنند. نمونه آماری با توجه به روش تحقیق و نظر متخصصان، تعداد ۱۰۰ نفر برای هر گروه و در کل ۲۰۰ نفر از طریق روش نمونه‌گیری خوشه‌ای احتمالی انتخاب شدند. برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه آسیب‌های اجتماعی محقق ساخته استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون خی دو و تحلیل واریانس چند متغیره استفاده گردید. نتایج تحقیق نشان می‌دهد؛ که نوع آسیب‌های اجتماعی در بافت‌های جدید و غیررسمی شهر مراغه متفاوت است. ولی در مؤلفه‌های ۵ گانه (اجتماعی، خشونت، خانواده، محیط عمومی و اموال) تفاوتی وجود نداشت. همچنین میزان آسیب‌های اجتماعی در بافت‌های جدید و غیررسمی شهر مراغه متفاوت است و میزان مؤلفه‌های ۵ گانه آسیب‌های اجتماعی (اجتماعی، خشونت، خانواده، محیط عمومی و اموال) تفاوت معنی‌داری را در بین بافت‌های غیررسمی و بافت شهری جدید نشان داد. در نهایت می‌توان گفت که در هر دو بافت شهری جدید و بافت‌های غیررسمی آسیب‌های اجتماعی وجود دارد و میزان آسیب‌های اجتماعی در بافت‌های غیررسمی بیشتر از بافت‌های شهری جدید می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: تحلیل فضایی، آسیب‌های اجتماعی، شهر مراغه.

بیان مسئله

رشد شهرنشینی مهمترین و پیچیده‌ترین پویای اجتماعی و فضایی جهان در نیم قرن گذشته بوده است. این پدیده در بسیاری از اقتصادهای در حال توسعه به طور اعم و ایران به طور اخص، به دلایل خاص خود، پوشی شتابان بوده که قطبی یا تمرکز جمعیت و فعالیت در کلانشهرها از مهم‌ترین عوارض فضایی آن به شمار می‌رود. رشد شهرنشینی توأم با ظهور کلانشهرها، در کنار دستاوردهای مثبتی از جمله ارتقای استانداردهای کیفی زندگی شهری، با عواقب زیانبار و آسیب‌های شهری متعددی نیز همراه بوده است. طیف متنوع آسیب‌های اجتماعی از مهمترین جنبه‌های آسیب‌شناسی شهری در اغلب شهرها و کلانشهرها است (علی اکبری و درخشان، ۱۳۹۲: ۵۰). به عبارتی گسترش بی‌رویه شهری باعث آسیب‌های اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی در شهرها و اطراف شهرها گردیده است از جمله؛ کاهش سرمایه‌گذاری در مناطق مرکزی و افول شهر، شکل‌گیری و گسترش اسکان‌های غیررسمی و زاغه نشینی، کاهش کیفیت محیط شهری و کمبود امکانات و خدمات، تخریب باغ‌ها و زمین‌های کشاورزی اطراف شهرها، کاهش کیفیت هوا و آلودگی صدا و غیره (Dieleman and Wegener, 2005). داده‌های تجربی اثبات می‌کند ارتباط قوی میان گسترش بی‌رویه شهرها و افول شهرها و افزایش آسیب‌های اجتماعی در شهرها وجود دارد. در واقع افزایش جمعیت بدون برنامه‌ریزی در شهرها موجب افول کیفیت محیط شهری می‌شود. اگرچه دلیل قاطع و استدلال بسط‌پذیری وجود ندارد که آسیب‌های اجتماعی را از نظر مکانی مختص جوامع شهری بدانیم، به طور معمول شهرها کانون اصلی بسیاری از آسیب‌های اجتماعی‌اند. از نظر تاریخی نیز نرخ جرائم و آسیب‌های اجتماعی در نواحی شهری همواره بالا بوده (هالیوال و همکاران، ۲۰۰۰: ۳۱۰) و در برنامه‌ریزی شهری معاصر نیز کاهش جرم و جنایت در محیطهای شهری به ویژه در حومه‌های شهری جدید، از مهمترین اهداف برنامه‌ریزی شهری با رویکرد شهر سالم است. در جغرافیا تحلیل رابطه میان محیط و رفتار انسان با طرح نظریه محیط‌گرایی آغاز شد که براساس آن شرایط محیط طبیعی (اقلیم) نقش تعیین‌کننده در ادراک، احساس و رفتار انسان دارد؛ در حالی که در مکتب اختیار یا امکان‌گرایی، محیط در رفتار انسان تأثیرگذار است ولی نقش تعیین‌کننده ندارد. جغرافیای شهری سنتی از این دو دیدگاه متأثر شده است. در حالی که در جغرافیای شهری معاصر روابط میان محیط جغرافیایی و آسیب‌های اجتماعی از دیدگاه جغرافیای اجتماعی مورد بررسی قرار می‌گیرد که در آن نقش مؤلفه‌های جغرافیایی شهر در بروز جرائم و آسیب‌های شهری مطالعه می‌شود. نظر به اینکه

آسیب‌های اجتماعی در بافت‌های غیررسمی بنا به دلایلی همچون فقر، بیکاری، سطح نازل کیفیت زندگی، سطح نازل امنیت جانی و مالی و... نسبت به سایر بافت‌های شهر پررنگ‌تر است، بنابراین این نوع بافت‌ها به عنوان کانون‌های خطر و مرکز انباشت انواع آسیب‌های اجتماعی قلمداد می‌شوند. در واقع زمانی که ساکنان این قبیل بافت‌ها در شرایط بحرانی دچار درد، رنج و محرومیت زیاد می‌شوند و فرد نسبت به وضعیت موجود دچار عصیان می‌شود، این حس عصیان خود را به شکل انواع آسیب‌های اجتماعی همچون اعتیاد، خودکشی، انواع جرایم و بزه، بروز می‌دهد (زارنجی و همکاران، ۱۴۰۰: ۷۸).

آسیب شناسی اجتماعی^۱ مفهوم جدیدی است که از علوم زیستی گرفته شده و مبتنی بر تشابهی است که دانشمندان بین بیماری‌های عضوی و آسیب‌های اجتماعی (کجرویها) قائل می‌شوند. واژه آسیب شناسی از دیدگاه پزشکی به فرایند ریشه یابی بیماری‌ها گفته می‌شود. آسیب اجتماعی به هر نوع عمل فردی یا جمعی اطلاق می‌شود که در چارچوب اصول اخلاقی و قواعد عام عمل جمعی رسمی و غیررسمی جامعه محل فعالیت کنشگران قرار نمی‌گیرد و در نتیجه با منبع قانونی و یا قبح اخلاقی و اجتماعی روبرو می‌گردد. به همین دلیل، کجروان سعی دارند کجروی‌ها خود را از دید ناظران قانون، اخلاق عمومی و نظم اجتماعی پنهان نمایند؛ زیرا در غیر این صورت با پیگرد قانونی، تکفیر اخلاقی و طرد اجتماعی مواجه می‌شوند. مسئله مربوط به آسیب‌های اجتماعی از دیر باز در جامعه بشری مورد توجه اندیشمندان بوده است. همزمان با گسترش انقلاب صنعتی و دامنه نیازمندی‌ها، محرومیت‌های ناشی از عدم امکان برآورده شدن خواسته‌ها و نیازهای زندگی، موجب گسترش شدید و دامنه دار فساد، عصیان، تبهکاری، سرگردانی، دزدی و انحرافهای جنسی و دیگر آسیب‌ها شده است. آسیب‌های اجتماعی در هر جامعه‌ای یکی از عمده‌ترین عوامل تهدیدکننده نظام اجتماعی تلقی می‌شود. بنیان هر جامعه به هم‌نوایی اعضایش با ارزشها و هنجارهای آن متکی است. اگر اعضای جامعه از هنجارهای اجتماعی تخطی کنند، جامعه نمی‌تواند، به آسانی کارکردهای خود را انجام دهد، بنابراین دچار بی‌سازمانی و بی‌نظمی می‌شود. در این حالت، مکانیسم‌های کنترل اجتماعی وارد عمل می‌شوند تا افراد ناهم‌نوا را به هم‌نوایی با هنجارها و ارزش‌های جامعه وادار کنند. اگر این مکانیسم‌ها، مؤثر نیفتد و افراد همچنان به تخطی از هنجارها ادامه دهند، ممکن است شیرازه نظام اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی جامعه با خطر جدی روبه رو شود. آسیب‌های اجتماعی پدیده‌هایی واقعی، متغیر، قانونمند و قابل کنترل و پیش‌گیری‌اند. کنترل‌پذیری آسیب‌های اجتماعی شناخت علمی آنها را در هر جامعه‌ای برای پاسخ به پرسشهای نظری و

^۱Social-Pathology

عملی و کاربردی ضروری و پر اهمیت می‌سازد. (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۹: ۹). بافت‌های شهری متعلق به هر زمان و هر مکانی که باشد چه آنهایی که ناکارآمد و کهن هستند و چه آنهایی که رشد و توسعه آتی شهر را رقم می‌زنند برای ادامه حیات خود ناگزیر به پذیرفتن قواعد رشد، تغییرات کالبدی و نیازهای کاربردی هستند. حال آنکه بافت شهری ترکیبی است از فضای فیزیکی اجتماعی و فضای ساخته شده که هر یک ویژگیهای خاص خود را داشته و نیازهای متفاوتی را طلب می‌کند (شکوهی، ۱۳۸۸: ۱۷۲). بافت‌های شهرهای ایران تحت تأثیر مسائل جغرافیایی، طبیعی، اجتماعی، فرهنگی و اداری و سیاسی مختلفی قرار دارند. اسکان جمعیت زیاد در واحدهای مسکونی به علت رشد جمعیت، فشار روانی اجتماعی ناشی از زندگی در بافتهایی که دارای ارزش و منزلت اجتماعی پایینی هستند سبب افزایش بروز آسیب‌های اجتماعی می‌شود. تغییر در شیوه زندگی شهری بعد از اصلاحات ارضی مشکلاتی را در بافتهای شهری به وجود آورد که در شهر مراغه این مشکلات کاملاً قابل لمس است. در اثر تحولات اخیر ملی و منطقه‌ای (یکی انجام اصلاحات ارضی و دیگری وقوع انقلاب اسلامی ۱۳۵۷) و افزایش رشد طبیعی جمعیت و مهاجرت‌های روستا شهری، این شهر با کمبود واحد مسکونی استاندارد و حاشیه نشینی مواجه شده است. این امر سبب بروز انواع آسیب‌های اجتماعی در مناطق مختلف شهر شده است. با توجه به تأثیر فضاهای شهری در بوجود آمدن آسیب‌های اجتماعی و کنترل اجتماعی آنها، این تحقیق در پی آن است که نوع و شدت آسیب‌های اجتماعی را در دو فضای شهری مراغه (گلشهر و میکائیل آباد) مطالعه نمایند و سؤال اصلی این پژوهش این است که چه تفاوتی بین انواع آسیب‌های اجتماعی در فضای شهری دوگانه، جدید و غیررسمی مراغه با مطالعه موردی شهر جدید (گلشهر) و غیررسمی (میکائیل آباد) وجود دارد؟

مبانی نظری

آسیب شناسی اجتماعی

آسیب شناسی اجتماعی مفهوم جدیدی است که از علوم زیستی گرفته شده و مبتنی بر تشابهی است که دانشمندان بین بیماریهای عضوی و انحرافات اجتماعی قائل می‌شود در واقع با شکل‌گیری و رشد جامعه شناسی در قرن نوزدهم میلادی بهره‌گیری از علوم مختلف برای بیان فرآیندهای اجتماعی نیز معمول گردید و در نتیجه بسیاری از اصطلاحات و واژه‌های رایج در علوم دیگر چون زیست شناسی، علوم پزشکی، زمین شناسی و مانند آن در جامعه شناسی نیز به کار گرفته شد که از جمله می‌توان آسیب شناسی را نام برد. آسیب شناسی عبارت است از مطالعه و شناخت ریشه‌ی بی‌نظمی‌ها در ارگانیسم انسانی. بنابراین در مشابهت کالبد انسانی

با کالبد جامعه، اصطلاح آسیب‌شناسی اجتماعی برای مطالعه و ریشه‌یابی بی‌نظمی‌های اجتماعی بکار می‌رود (ستوده، ۱۳۹۵: ۷۹).

فضای شهری و آسیب‌های اجتماعی

مکان، محیط جغرافیایی، خصوصیات فیزیکی محیط، معماری و طراحی فضاها و به طور کلی زمینه‌های موقعیتی می‌تواند به عنوان متغیرهای تأثیرگذار در رویکرد دوم مطرح شوند. تأکید بر مکان در نظریه‌های این رویکرد، کاستی‌های ناشی از تأکید صرف بر انگیزه‌های مجرمانه را در شناخت و تبیین جرم جبران می‌کند (Alibar, 2003). اگر چه دلیل قاطع و استدلال بسط‌پذیری وجود ندارد که آسیب‌های اجتماعی را از نظر مکانی مختص جوامع شهری بدانیم، به طور معمول شهرها کانون اصلی بسیاری از آسیب‌های اجتماعی‌اند. از نظر تاریخی نیز نرخ جرائم و آسیب‌های اجتماعی در نواحی شهری همواره بالا بوده است (هالیوال^۱ و همکاران، ۲۰۰۰). نوع جمعیت مهاجر، ساخت و سازهای بی‌ضابطه و غیراستاندارد، دسترس‌پذیری ضعیف، نظارت ضعیف سازمان‌های انتظامی و شهری و تراکم این محلات، وجه ممیزه این سکونتگاه‌ها از سایر محلات شهری است. بیش از آنکه موقعیت کالبدی و شرایط فردی ساکنین مسبب مشکلات این محلات باشد، آثار ناحیه‌ای حاصله از مجاورت گروه‌های اجتماعی فاقد فرصت‌های اقتصادی و اجتماعی برتر، سازنده محیطی با سرمایه اجتماعی ضعیف، همراه با برچسب‌های منفی اجتماعی و خدمات رسانی ضعیف شهری است. به عبارتی، مجاورت گروه‌های اجتماعی کمتر برخوردار در محیط محله، باعث شکل‌گیری اجتماعات طرد شده و کم امید است (اتکینسون و همکاران، ۲۰۱۰)^۲. مک کورد و همکاران^۳ (۲۰۰۹). با تحلیل شدت اعتبار و اثرات جرائم در کاربری اراضی و ارائه الگو جرائم محلی در آمریکا نشان دادند که جرائم به طور تصادفی و در فضا رخ نمی‌دهند. مکان‌هایی معین در محیط، ویژگی‌هایی از خود نشان می‌دهد که آنها را برای مجرمان، بالقوه جذاب‌تر می‌کند. ممکن است انواع معینی از کاربری زمین در یک ناحیه وجود داشته باشد که مقدار بیشتری از جرم و بی‌نظمی را دامن بزند. این کاربریها حجم گسترده‌ای از جمعیت را جذب می‌کند و ممکن است آنان نیز در به وجود آمدن جرم در شهر مؤثر باشند.

¹ Haliwal and et al

² Atkinson and et al

³ McCord and et al

برنامه‌ریزی شهری و آسیب‌های اجتماعی

توسعه و رشد بدون برنامه برخی از فضاهای شهری به ویژه فضاهای حاشیه شهری موجب رشد و گسترش ناموزون شهر و بوجود آمدن مسائل زیست محیطی، اجتماعی و اقتصادی از قبیل سیمای نامطلوب شهری، اعتیاد به مواد مخدر، گسترش فساد اخلاقی و در نهایت ناپایداری شهری شده است. سکونتگاه‌های غیررسمی از پیامدها و اثرات سوء شهرنشینی شتابان است. که مشخصه مهم کشورهای جهان سوم است (مولایی بیرگانی، ۱۳۹۵: ۱۴). نتیجه صنعتی شدن شتابان شهرها و مهاجرت‌های بی‌رویه و همچنین مسائل و مشکلات اقتصادی و اجتماعی و مهم‌تر از آن عدم وجود مدیریت واحد و هماهنگ در زمینه مسائل و مشکلات شهری است. لذا برنامه‌ریزی شهری با هدف کاهش و کنترل چالش‌های مختلف شهری از جمله مسائل اجتماعی، ناچار به اتخاذ رویکردهای متنوع و تحلیل‌های میان رشته‌ای است. درک صحیح و تحلیل دقیق و عمق این بستر فضایی-جغرافیایی و ساختارهای فیزیکی و کالبدی و کارکردی بارگذاری شده در آن، با روانشناسی علوم محیطی، به ویژه دانش جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، یکی از مهمترین ضرورت‌ها و نیازهای برنامه‌ریزی و مدیریت پایدار و (پیشگیرانه رفتارهای شهری) جغرافیای رفتاری (به طور اعم و رفتارهای ناهنجار و آسیب‌زا) جغرافیای آسیب‌شناسی شهری به طور اخص است. به اعتقاد بسیاری از آسیب‌شناسان شهری همه اشکال ناهنجاری‌های اجتماعی، معلول ناسازگاریهای اجتماعی است (حیدری، ۱۳۹۹: ۲۵). در مورد آسیب‌های اجتماعی شهرهای کشور جلسات هم‌اندیشی متعددی برگزار شده و سندهای راهبردی در این مقوله به تصویب رسیده است که به دو مورد اخیر به اختصار اشاره می‌شود: در رابطه با کنترل آسیب‌های اجتماعی ابلاغ «سند ملی جامع کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی در شهرهای کشور» از سوی معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی را می‌توان نام برد دبیرخانه اجرایی این سند در سطح ملی و استانی بهزیستی است. و بر همین اساس این سازمان موظف به دریافت گزارش عملکرد دستگاه‌های ذیربط در امور آسیب‌های اجتماعی در مدارس، دانشگاهها و ادارات است همچنین در این سند ملی موضوعاتی همچون گسترش ورزش همگانی در محلات با اولویت مناطق محروم و آسیب‌زا و محروم و گسترش مراکز مشاوره، آموزش درباره آسیب‌های شایع و در حال شیوع به مردم و برنامه‌های مرتبط با خشونت‌های شهری از دیگر موارد ذکر شده است.

پیشینه پژوهش

علی اکبری و درخشان (۱۳۹۳) در تحلیل الگوهای فضایی آسیب‌های اجتماعی در محیط‌های شهری مطالعه موردی: منطقه پنج کلان‌شهر تهران نشان دادند که در این مقاله با

روش توصیفی-تحلیلی و بر اساس موقعیت‌یابی مکانی GPS داده‌های اسنادی پایه، الگوهای فضایی چهار آسیب اجتماعی (کارتن‌خوابی، تکدی‌گری، اعتیاد و کودکان خیابانی) با استفاده از GIS و روش‌های آماری و گرافیکی در منطقه پنج کلان‌شهر تهران مطالعه و تحلیل می‌شود. یافته‌ها نشان می‌دهد بستر فضایی-جغرافیایی شهر و ساختارهای کالبدی و کارکردی بارگذاری شده در آن بر شکل‌گیری کانون‌های مکانی، محورهای فضایی، شدت تراکم، دامنه و نحوه انتشار فضایی آسیب‌ها و در نتیجه الگوهای فضایی آسیب‌های اجتماعی اثر تعیین‌کننده دارد. ترمینال غرب، میدان آزادی، میدان دوم صادقیه، میدان شهرزیبا، محله‌های کن، مهران و جنت‌آباد جنوبی، مهم‌ترین محدوده‌ها و کانون‌های آسیب‌زایی اجتماعی و نقاط شدت تراکم آسیب‌ها محسوب می‌شوند که در شکل‌گیری محور فضایی و جهت جغرافیایی آسیب‌ها به شدت تأثیرگذارند. بهادری و همکاران (۱۳۹۶) در بررسی آسیب‌شناسی فرهنگی و اجتماعی بافت‌های مسالهدار شهری (مورد مطالعه: بافت‌های فرسوده کرج) شهر کرج با وسعت ۱۷,۵ کیلو متر مربع دارای ۷۸۵ هکتار بافت فرسوده می‌باشد که در نقاط مختلف شهر قرار گرفته‌اند. بافت‌های مسئله‌دار در شهر کرج ارتباطی با مسایل مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی دارد. این بافت‌ها به علت فرسودگی دارای مشکلات زیادی است از جمله: جمعیت بالا، ریز دانه بودن اراضی قطعات مسکونی، نبود شبکه کارآمد و رفت و آمد در سطح محله‌ها و ریز پهنه‌ها، ساختار اجتماعی و فرهنگی نیمه سنتی و در حال گذار و نارسایی در فضاهای کاربری‌ها به گونه‌ای که علاوه بر کمبود، برخی کاربریها مزاحم یکدیگر می‌باشند. رواج بیکاری و مشاغل کاذب و غیر رسمی، بار تکفل بالا نسبت به میانگین‌های قوی و ضعف مالی ساکنان برای مشکلات در ساماندهی از جمله مشکلات اقتصادی و ریزدانگی، ناهنجاری و بی‌دوامی ساخت و سازها، را از جمله مشکلات این بافتها بر شمرده. ایراندوست و همکاران (۱۳۹۱) در مقاله‌ای تحت عنوان «فقر، سکونتگاه‌های غیررسمی و امنیت شهری» بیان می‌دارد؛ از آنجا که سکونتگاه‌های غیررسمی مسکن بخش عمده‌ای از فقرای شهری را تدارک می‌بیند و زمینه اشتغال آنان را فراهم می‌سازد، در مواردی به مثابه فرصتی در توسعه شهری نگریسته می‌شود، اما در عین حال در بردارنده مشکلاتی هستند که پایداری شهرها را تهدید می‌کند؛ امنیت شهری از جهاتی با ویژگی‌ها و شرایط سکونتگاه‌های فقیرنشین شهری ارتباط تنگاتنگی دارد. این بررسی نشان می‌دهد که امنیت و سکونتگاه‌های غیررسمی رابطه‌ای دو سویه دارند که با امنیت کل شهر و نیز ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی ارتباط پیدا می‌کند. فقر، امنیت سکونت، بلایای طبیعی و انسان ساز، خشونت‌ها و شورش‌های شهری مسائل اصلی امنیتی سکونتگاه‌های غیررسمی هستند. عظیمی (۱۴۰۰) در تحلیل بر هم‌کنش‌های ساختار فضایی آسیب‌های اجتماعی در شهر تهران نشان داد که برای هر پدیده اجتماعی در عرصه شهری

می‌توان مصداق‌ها و برون‌دادهای فضایی نشان داد که این امر بیانگر رفتار فضایی پدیده‌های اجتماعی است. در بررسی چنین پدیده‌هایی، به جهت همبستگی و اثر هم‌افزایی آن‌ها، می‌توان الگویی از برهم‌کنش را ملاحظه کرد. توجه به ساختار فضایی طبقه اجتماعی و نیز الگوی فضایی پراکنش پهنه ثروتمند و فقیرنشین در شهر تهران، می‌توان گفت فقر و تفرق از محرک‌های تمرکز انواع آسیب‌های اجتماعی در محلات فقیرنشین است. مانوئل کاستلز در کتاب مسئله شهری در سال ۱۹۷۷ در باره گروه‌های حاشیه نشین در کشورهای در حال توسعه می‌گوید: شهرنشینی با آهنگ شتابنده‌ای گسترش می‌یابد در حالی که امکانات اشتغال مولد برای جمعیت تازه وارد (مهاجران) فراهم نیست، سکونتگاه‌ها و محله‌های نامتعارف از قبیل زاغه‌ها و آلونک‌های حاشیه‌ای که از طریق مهاجران تازه وارد و تهی دست برپا شده به شیوه خودرو و خودساز به وجود می‌آیند. در نهایت وی حاشیه نشینی را مولود نابرابری‌های اقتصادی- اجتماعی و شهرنشینی ناهمگون و انتقال فقر روستایی به فقر شهری می‌داند. (Marva, 2015) استدلال می‌کند که موضوع سکونتگاه‌های غیررسمی نشان‌دهنده یک چالش کلیدی نه تنها در مصر، بلکه در سراسر جهان است. با وجود تمام تلاش برای مهار رشد سکونتگاه‌های غیررسمی، آنها به‌طور پیوسته در حال رشد هستند که روش پیشنهاد شده برای آن توسعه مشارکتی است (Petrella, 2004). در پروژهای با عنوان آسیب‌های اجتماعی شهری و سیاست‌های امنیت؛ اهداف و نتایج پروژه را این گونه توضیح می‌دهد؛ این پروژه برای امن کردن فضاهای شهری و محور کار آن، پیشگیری از جرم بود. بنابراین پروژه، سه رکن اصلی برای پیشگیری از جرم و کاهش احساس ناامنی عبارت است از: ۱- اجرای قانون: هدفمند کردن گشتهای پلیس رؤیت پذیر، بهبود ارتباطات و دسترسی با اجرای قانون، تکمیل کردن نظارت محله‌ی ۲- شناسایی گروه‌های در معرض خطر و انجام اقدامات پیشگیرانه اجتماعی: هدفمند کردن گروه‌های آسیب پذیر (زنان و کودکان و جوانان)، برنامه‌های آموزشی، توسعه مراکز حمایت از قربانیان جرم و تسهیلات تفریحی برای مشغول کردن جوانان ۳- برنامه‌ریزی برای بهبود روشنایی خیابان و مدیریت فیزیکی آن: احیاء فضای عمومی و باغ‌ها، طراحی خیابان‌ها، ساختمانها، پارکها و.... به منظور کاهش فرصتهای جرم و سازماندهی مجدد بازارها و پایانه‌ها (Wallace, 2006). در پژوهشی که در مورد آسیب‌های اجتماعی در کشور کانادا انجام داده به این نتیجه رسیده است که؛ آسیب‌های اجتماعی به طور تصادفی در شهر اتفاق نمی‌افتند بلکه با سایر عوامل در ارتباط هستند از این رو ویژگی‌های اجتماعی- اقتصادی و کالبدی محله‌های شهری در میزان وقوع جرم و ناامنی مؤثر است (McCord and Ratcliffe, 2009). در پژوهشی در کشور امریکا، به این نتیجه می‌رسد که؛ آسیب‌های اجتماعی به طور تصادفی و در فضا رخ نمی‌دهد. مکانهایی معین در محیط، ویژگیهایی از خود

نشان می‌دهد که آنها را برای مجرمان، بالقوه جذابتر می‌کند. ممکن است انواع معینی از کاربری زمین در یک ناحیه وجود داشته باشد که مقدار بیشتری از جرم و بی‌نظمی را دامن بزند. این کاربری‌ها حجم گسترده‌ای از جمعیت را جذب می‌کند و ممکن است آنان نیز در به وجود آمدن جرم در شهر مؤثر باشند (Davino and et al, 2021). در پژوهشی با عنوان تحلیل آسیب‌های اجتماعی در فضای شهرهای با استفاده از مدل‌ها و روش‌های چند متغیره (مطالعه موردی: شهر رم) عنوان می‌کنند که؛ آسیب‌پذیری اجتماعی را می‌توان به عنوان وضعیتی تعریف کرد که در آن افراد با شرایط محرومیت چند بعدی مشخص می‌شوند که جنبه‌های متعددی از زندگی را در بر می‌گیرد و جمعیت را در معرض خطرات و مخاطرات مختلف ناشی از عوامل محیطی، اجتماعی-اقتصادی و همه‌گیر قرار می‌دهد. تحلیل زیر استفاده از روش‌ها و مدل‌های چند متغیره را برای ارائه شاخصی برای هر ابعاد آسیب‌پذیری (کیفیت مسکن، بافت اجتماعی، آموزش، اشتغال، تحرک شهری، روابط اجتماعی و شرایط اقتصادی) و یک شاخص جهانی برای ترسیم آسیب‌پذیری اجتماعی ارائه می‌کند.

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی - تحلیلی و علی-مقایسه است که می‌خواهد آسیب‌های اجتماعی را در دو بافت جدید و غیررسمی مورد مقایسه کند. جامعه آماری مورد مطالعه در این تحقیق شامل ساکنان بافت‌های جدید و غیررسمی شهر مراغه می‌باشد. برای تعیین حجم نمونه با توجه به روش تحقیق، تجارب قبلی و نظر متخصصان تعداد ۱۰۰ نفر از هر بافت شهری جمعاً به تعداد ۲۰۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شد و روش نمونه‌گیری از نوع خوشه‌ای احتمالی می‌باشد. در این پژوهش جهت تحلیل داده‌ها از آزمون خی دو و تحلیل واریانس چند متغیره استفاده شده است. برای تعیین تفاوت میان نوع آسیب‌های اجتماعی که داده‌ها از نوع مقیاس اسمی می‌باشد از آزمون خی دو استفاده شد و برای تعیین تفاوت در میزان آسیب‌های اجتماعی که داده‌ها از نوع مقیاس اندازه‌گیری فاصله‌ای می‌باشد از تحلیل واریانس چند متغیره استفاده شد. شاخص‌های تحقیق عبارتند از:

جدول ۱. مؤلفه‌ها و شاخص‌ها و پرسشنامه آسیب‌های اجتماعی

مؤلفه	شاخص‌ها	تعداد گویه‌ها
	نقض هنجارها و قوانین اجتماعی	۸
	رفتار بی‌ملاحظه یا مزاحمت برای همسایه‌ها	۸
	دروغ‌گویی و فریبکاری	۶

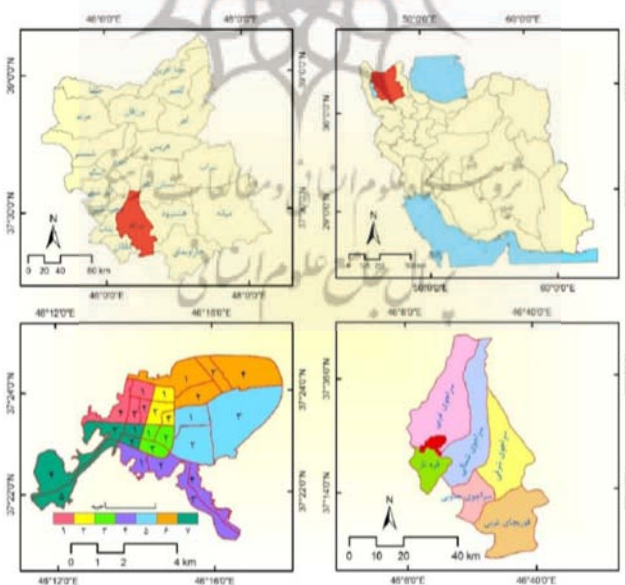
۵	رفتارهای مزاحمت آمیز در مکان‌های عمومی	اجتماعی
۵	مزاحمت حیوانات(صدای پارس سگ خانگی)	
۶	مزاحمت‌های تلفنی و مجازی	
۷	قلدری و توهین به شخص یا گروه خاصی از افراد	خشونت
۵	استفاده از خشونت و تهدید علیه یک فرد یا گروهی از افراد	
۶	ضرب و جرح	
۵	ترساندن دیگران از طریق تهدید یا خشونت واقعی	
۴	طلاق	خانواده
۶	جرائم جنسی	
۶	درگیری خانوادگی	
۴	آزار کلامی یا فیزیکی افراد ناتوان یا سالخورده	
۵	رانندگی پرخطر و بی‌احتیاط	محیطی و مکان‌های عمومی
۶	استفاده نادرست از خودروها و وسایل نقلیه	
۵	ریختن زباله در فضاهای عمومی یا خصوصی	
۴	تجاوز به اموال خصوصی یا عمومی	اموال
۴	دزدی از خدمات عمومی (مثل گاز، برق، آب)	
۸	دزدی از اشخاص	
۸	خرابکاری و شکستن اموال عمومی یا خصوصی	
۱۲۱	آسیب‌های اجتماعی کل	

منبع (ایراندوست، ۱۳۹۱؛ پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۹؛ علی اکبری و درخشان، ۱۳۹۳؛ نگارندگان)

محدوده مورد مطالعه

شهر مراغه بعد از تبریز دومین شهر بزرگ استان آذربایجان شرقی می‌باشد. شهر مراغه با تبریز که مرکز استان آذربایجان شرقی است حدود ۱۲۰ کیلومتر، فاصله دارد. مراغه دومین کهن شهر آذربایجان بعد از ارومیه است. جمعیت شهر مراغه معادل ۱۷۵۲۵۵ نفر می‌باشد. این شهر در گوشه شمال غربی کشور در سی و هفت درجه ۲۲ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۲۵ دقیقه عرض شمالی و در ۴۶ درجه و ۱۲ دقیقه تا ۴۶ درجه و ۱۷ دقیقه طول جغرافیایی واقع گردیده است. مراغه مرکز شهرستان مراغه و یکی از ۱۹ شهرستان این استان محسوب می‌شود مراغه با دارا بودن وسعت تقریبی ۲۵۹۷ هکتار دومین شهر بزرگ آذربایجان شرقی بعد از تبریز است که در امتداد رودخانه صوفی چای در دامنه‌های جنوبی کوه سه‌سند واقع شده است. وسعت شهر

مراغه با تقریب ۲۵۹۷ هکتار می‌باشد. متوسط تراکم ناخالص جمعیتی کل شهر در وضع موجود ۵۷ نفر در هکتار است. شهر مراغه به لحاظ ساختاری تقریباً شطرنجی است و این شکل عمدتاً در توسعه‌های اخیر مشاهده می‌شود. در بافت قدیمی دارای بافتی تقریباً ارگانیک است. هسته اولیه شهر در شرق رودخانه صوفی چای شکل گرفته و گسترش یافته است (مهندسین مشاور نقش محیط، ۱۳۸۵). از سال ۱۳۵۷ تا سال ۱۳۶۵ وقوع انقلاب اسلامی و افزایش مهاجرت جمعیت روستایی به شهر و رشد جمعیت شهر مراغه، تقاضا برای مسکن را افزایش داد و شهر به قسمت‌های خارج کمربندی به ویژه بخش‌های شمال شرقی (شهرک ولیعصر)، غرب رودخانه صوفی چای گسترش یافت. همچنین بافت‌های روستایی واقع در جنوب شرقی و جنوب غربی شهر روستاهای پهرآباد و میکائیل آباد که در مسیر راههای ارتباطی بین شهری بناب و هشتگرد واقع شده بودند، نیز به سمت توسعه شهر رفتند و اراضی حد فاصل آنها به زیر ساخت و ساز عمدتاً غیر قانونی رفتند. آغاز گسترش بی‌رویه شهر مراغه به زمان تهیه، اولین طرح جامع شهر در سال ۱۳۶۸ بر می‌گردد. جمعیت شهر از ۱۰۰۰۰۰ نفر در سال ۱۳۶۵ به ۱۴۹۰۰۰ نفر در سال ۱۳۸۵ و ۱۷۵۲۵۵ نفر در سال ۱۳۹۵ با نرخ رشد سالانه ۲ درصد افزایش یافت. در حالی که وسعت شهر از ۹۲۷ هکتار در سال ۱۳۶۵ به ۲۵۹۷ هکتار با نرخ رشد سالانه ۵/۲۸ درصد افزایش یافت.

شکل ۱: نقشه محدوده مورد مطالعه

بحث و یافته‌ها

تحلیل استباطی

الف - نوع آسیب‌های اجتماعی در بافت‌های جدید و غیررسمی شهر مراغه
براساس نتایج آزمون خی دو می‌توان گفت که:

جدول شماره ۲. آزمون خی دو در مؤلفه اجتماعی

مؤلفه	گروه	فراوانی مشاهده شده	مورد انتظار	باقی مانده	آماره خی دو	معنی‌داری
اجتماعی	بافت جدید	۳۸۰	۳۹۳/۵	-۱۳/۵	۰/۹۲۶	۰/۳۳۶
	بافت غیررسمی	۴۰۷	۳۹۳/۵	۱۳/۵		
خشونت	بافت جدید	۲۳۹	۲۵۱	-۱۲	۱/۱۴۷	۰/۲۸۴
	بافت غیررسمی	۲۶۳	۲۵۱	۱۲		
خانواده	بافت جدید	۲۴۹	۲۶۴/۵	۱۵/۵	۱/۸۱۷	۰/۱۷۸
	بافت غیررسمی	۲۸۰	۲۶۴/۵	۱۵/۵		
محیط عمومی	بافت جدید	۲۴۷	۲۵۴	-۷	۰/۳۸۶	۰/۵۳۵
	بافت غیررسمی	۲۶۱	۲۵۴	۷		
اموال	بافت جدید	۲۸۹	۲۹۷	-۸	۰/۴۳۱	۰/۵۱۲
	بافت غیررسمی	۳۰۵	۲۹۷	۸		
آسیب‌های اجتماعی	بافت جدید	۱۴۰۴	۱۴۶۰	-۵۶	۴/۲۹۶	۰/۰۳۸
	بافت غیررسمی	۱۵۱۶	۱۴۶۰	۵۶		

منبع: محاسبات نگارندگان

جدول شماره ۲ نتایج آزمون خی دو در مؤلفه اجتماعی را نشان می‌دهد که با مقدار معنی‌داری ۰/۳۳۶ بزرگتر از ۰/۰۵ می‌باشد لذا بین دو گروه بافت‌های جدید و غیررسمی از لحاظ نوع و فراوانی آسیب‌های اجتماعی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. مطابق جدول بالا نتایج آزمون خی دو در مؤلفه خشونت را نشان می‌دهد که با مقدار معنی‌داری ۰/۲۸۴ بزرگتر از ۰/۰۵ می‌باشد لذا بین دو گروه بافت‌های جدید و غیررسمی از لحاظ نوع و فراوانی آسیب‌های اجتماعی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. جدول شماره ۲ نتایج آزمون خی دو در مؤلفه خانواده را نشان می‌دهد که با مقدار معنی‌داری ۰/۱۷۸ بزرگتر از ۰/۰۵ می‌باشد لذا بین دو گروه بافت‌های جدید و غیررسمی از لحاظ نوع و فراوانی آسیب‌های اجتماعی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. مطابق جدول بالا نتایج آزمون خی دو در مؤلفه محیط عمومی را نشان می‌دهد که با مقدار معنی‌داری ۰/۵۳۵ بزرگتر از ۰/۰۵ می‌باشد لذا بین دو گروه بافت‌های جدید و غیررسمی از لحاظ نوع و فراوانی آسیب‌های اجتماعی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. مطابق جدول بالا نتایج آزمون خی دو در مؤلفه اموال را نشان می‌دهد که با مقدار معنی‌داری ۰/۵۱۲

بزرگتر از ۰/۰۵ می‌باشد لذا بین دو گروه بافت‌های جدید و غیررسمی از لحاظ نوع و فراوانی آسیب‌های اجتماعی تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. مطابق جدول بالا نتایج آزمون خی دو در آسیب‌های اجتماعی را نشان می‌دهد که با مقدار معنی‌داری ۰/۰۳۸ کوچکتر از ۰/۰۵ می‌باشد لذا بین دو گروه بافت‌های جدید و غیررسمی از لحاظ نوع و فراوانی آسیب‌های اجتماعی تفاوت معنی‌داری وجود دارد. لذا نتایج تحقیق در مورد تفاوت نوع آسیب‌های اجتماعی نشان دهنده متفاوت بودن آسیب‌های اجتماعی در دو بافت غیررسمی و جدید می‌باشد.

جدول شماره ۳. رتبه‌بندی مؤلفه‌های آسیب‌های اجتماعی در دو بافت غیررسمی و جدید

ردیف	بافت جدید		بافت غیررسمی	
	رتبه‌بندی مؤلفه	تعداد	رتبه‌بندی مؤلفه	تعداد
۱	آسیب اجتماعی کل	۱۴۰۴	آسیب اجتماعی کل	۱۵۱۶
۲	مؤلفه اجتماعی	۳۸۰	مؤلفه اجتماعی	۴۰۷
۳	مؤلفه اموال	۲۸۹	مؤلفه اموال	۳۰۵
۴	مؤلفه خانواده	۲۴۹	مؤلفه خانواده	۲۸۰
۵	مؤلفه محیط عمومی	۲۴۷	مؤلفه خشونت	۲۶۳
۶	مؤلفه خشونت	۲۳۹	مؤلفه محیط عمومی	۲۶۱

منبع: محاسبات نگارندگان

جدول شماره ۳ رتبه‌بندی مؤلفه‌های آسیب‌های اجتماعی در دو بافت غیررسمی و جدید را نشان می‌دهد که در بافت جدید رتبه‌بندی آسیب‌های اجتماعی و مؤلفه‌های آن به ترتیب زیر می‌باشد: آسیب اجتماعی کل، مؤلفه اجتماعی، مؤلفه اموال، مؤلفه خانواده، مؤلفه محیط عمومی و مؤلفه خشونت و در بافت غیررسمی رتبه‌بندی آسیب‌های اجتماعی و مؤلفه‌های آن به ترتیب زیر می‌باشد: آسیب اجتماعی کل، مؤلفه اجتماعی، مؤلفه اموال، مؤلفه خانواده، مؤلفه خشونت و مؤلفه محیط عمومی.

ب - میزان آسیب‌های اجتماعی در بافت‌های جدید و غیررسمی شهر مراغه

جهت تحلیل اطلاعات این بخش، از روش تحلیل واریانس چند متغیره به شرح زیر استفاده گردیده است.

جدول ۴. نمرات توصیفی متغیرهای تحقیق در گروه‌های مورد مقایسه

متغیر	گروه	میانگین	انحراف معیار
مؤلفه اجتماعی	بافت جدید	۱۰۲/۲۶	۲۱/۶۲
	بافت غیررسمی	۱۲۰/۷۷	۲۵/۱۳
	کل	۱۱۳/۰۱	۲۴/۶۴

۱۶/۰۲	۶۰/۱۱	بافت جدید	مؤلفه خشونت
۱۷/۰۴	۷۵/۷۵	بافت غیررسمی	
۱۸/۲۷	۹۳/۶۷	کل	
۱۴/۶۲	۵۷/۳۱	بافت جدید	مؤلفه خانواده
۱۴/۸۴	۶۷/۵۲	بافت غیررسمی	
۱۵/۵۶	۶۲/۴۱	کل	
۱۱/۱۴	۴۲/۸۰	بافت جدید	مؤلفه محیط عمومی
۱۲/۶۵	۴۹/۶۹	بافت غیررسمی	
۱۲/۳۸	۴۶/۲۴	کل	
۱۲/۸۶	۵۰/۸۱	بافت جدید	مؤلفه اموال
۲۰/۳۴	۶۹/۶۱	بافت غیررسمی	
۱۹/۴۱	۶۰/۲۱	کل	
۴۷/۵۴	۳۶۴/۲۴	بافت جدید	آسیب‌های اجتماعی کل
۶۳/۵۹	۴۳۷/۳۹	بافت غیررسمی	
۶۶/۹۳	۴۰۰/۸۱	کل	

منبع: محاسبات نگارندگان

الف- آزمون لوین

جدول ۵. نتایج آزمون همگنی‌های واریانس لوین بین متغیرهای تحقیق در گروهها

متغیر	مقدار F	درجه آزادی ۱	درجه آزادی ۲	معنی‌داری
مؤلفه اجتماعی	۲/۴۰	۱	۱۹۸	۰/۱۲۲
مؤلفه خشونت	۱/۰۴۶	۱	۱۹۸	۰/۳۰۸
مؤلفه خانواده	۱/۰۴۵	۱	۱۹۸	۰/۳۰۸
مؤلفه محیط عمومی	۱/۰۳۱	۱	۱۹۸	۰/۳۶۵
مؤلفه اموال	۱/۲۵۸	۱	۱۹۸	۰/۲۶۳
آسیب‌های اجتماعی کل	۲/۰۳۵	۱	۱۹۸	۰/۱۶۵

منبع: محاسبات نگارندگان

جدول ۵ نتایج آزمون همگنی‌های واریانس لوین بین متغیرهای تحقیق در هر دو گروه را نشان می‌دهد که آزمون لوین در تمامی مؤلفه‌ها معنی‌دار نمی‌باشد به این معنی که مفروض همگنی واریانس‌ها رعایت گردیده است.

ب- آزمون نمره Z برای کجی و کشیدگی

جدول ۶. آزمون نمره Z برای کجی و کشیدگی

متغیر	آماره	خطای استاندارد	نمره Z	نقطه برش	نتیجه بررسی
مؤلفه اجتماعی	کجی	۰/۰۰۱	۰/۱۷۲	۰/۰۰۵	۳/۲۹ قابل قبول
	کشیدگی	۰/۹۵۸	۰/۳۴۲	۲/۸۰	۳/۲۹ قابل قبول
مؤلفه خشونت	کجی	۰/۱۶۸	۰/۱۷۲	۰/۹۷۶	۳/۲۹ قابل قبول
	کشیدگی	۱/۰۹۴	۰/۳۴۲	۳/۱۹	۳/۲۹ قابل قبول
مؤلفه خانواده	کجی	۰/۱۰۴	۰/۱۷۲	۰/۶۰۴	۳/۲۹ قابل قبول
	کشیدگی	۰/۹۶۰	۰/۳۴۲	۲/۸۰	۳/۲۹ قابل قبول
مؤلفه محیط عمومی	کجی	۰/۱۶۷	۰/۱۷۲	۰/۹۷۰	۳/۲۹ قابل قبول
	کشیدگی	۰/۴۹۵	۰/۳۴۲	۱/۴۴	۳/۲۹ قابل قبول
اموال	کجی	۰/۶۷۲	۰/۱۷۲	۳/۹۰	۳/۲۹ قابل قبول
	کشیدگی	۰/۴۸۳	۰/۳۴۲	۱/۴۱	۳/۲۹ قابل قبول
آسیب‌های اجتماعی کل	کجی	۰/۲۴۵	۰/۱۷۲	۱/۴۲	۳/۲۹ قابل قبول
	کشیدگی	۰/۶۸۹	۰/۳۴۲	۲/۰۱	۳/۲۹ قابل قبول

منبع: محاسبات نگارندگان

جدول ۶ آزمون نمره Z برای کجی و کشیدگی را نشان می‌دهد با توجه به تقسیم آماره کجی و کشیدگی بر خطای استاندارد آنها، می‌توان گفت که تمامی گزینه‌ها متناسب با نقطه برش می‌باشند. در کل داده‌ها نرمال می‌باشند.

جدول ۷. خلاصه نتایج تحلیل چند متغیری برای مقایسه نمره‌ها در متغیرهای وابسته برای گروه‌های

اثر	ارزش	مقدار F	معنی‌داری
اثر پیلای	۰/۴۵۱	۲۶/۴۷	۰/۰۰۱
لامبدای ویلکز	۰/۵۴۹	۲۶/۴۷	۰/۰۰۱
اثر هاتلینگ	۰/۸۲۳	۲۶/۴۷	۰/۰۰۱
بزرگترین ریشه روی	۰/۸۲۳	۲۶/۴۷	۰/۰۰۱

منبع: محاسبات نگارندگان

جدول ۷ خلاصه نتایج تحلیل چند متغیری برای مقایسه نمره‌ها در متغیرهای وابسته برای گروه‌های مورد مقایسه ارائه شده است. مندرجات جدول نشان می‌دهد که بین گروه‌های مورد مقایسه از لحاظ حداقل یکی از متغیرهای تحقیق تفاوت معنی‌داری وجود دارد. برای بررسی نقطه تفاوت، تحلیل واریانس‌های یک‌راهه در متن مانوا روی متغیرهای وابسته انجام شد.

جدول ۶-۷ نتایج تحلیل واریانس یکراهه در متن مانوا برای مقایسه نمره‌های متغیرهای تحقیق در گروه‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۸. نتایج تحلیل واریانس یکراهه در متن مانوا

منبع تغییرات	متغیر وابسته	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معنی‌داری	اندازه اثر
گروه	مؤلفه اجتماعی	۱۲۰۲۸/۰۰۵	۱	۱۲۰۲۸/۰۰۵	۲۱/۸۸	۰/۰۰۱	۰/۱۰۰
	مؤلفه خشونت	۱۲۲۳۰/۴۸	۱	۱۲۲۳۰/۴۸	۴۴/۶۷۹	۰/۰۰۱	۰/۱۸۴
	مؤلفه خانواده	۵۲۱۲/۲۰۵	۱	۵۲۱۲/۲۰۵	۲۴/۰۰۹	۰/۰۰۱	۰/۱۰۸
	محیط عمومی	۲۳۷۳/۶۰۵	۱	۲۳۷۳/۶۰۵	۱۶/۶۹۵	۰/۰۰۱	۰/۰۷۸
	مؤلفه اموال	۱۷۶۷۲	۱	۱۷۶۷۲	۶۳/۹۸۳	۰/۰۰۱	۰/۲۳۵
	آسیب‌های اجتماعی کل	۲۶۷۵۴۶/۱۲۵	۱	۲۶۷۵۴۶/۱۲۵	۸۴/۸۷۴	۰/۰۰۱	۰/۳۰۰
خطا	مؤلفه اجتماعی	۱۰۸۸۴۴/۹۵	۱۹۸	۵۴۹/۷۲۲			
	مؤلفه خشونت	۵۴۲۰۰/۵۴۰	۱۹۸	۲۷۳/۷۴			
	مؤلفه خانواده	۴۲۹۸۴/۳۵	۱۹۸	۲۱۷/۰۹۳			
	محیط عمومی	۲۸۱۴۹/۳۹	۱۹۸	۱۴۲/۱۶۹			
	مؤلفه اموال	۵۷۳۷۷/۱۸	۱۹۸	۲۹۸/۷۸۴			
	آسیب‌های اجتماعی کل	۶۲۴۱۴۸/۰۳	۱۹۸	۳۱۵۲/۲۶۳			

منبع: محاسبات نگارندگان

جدول ۸ نتایج تحلیل واریانس یکراهه در متن مانوا روی نمره‌های متغیرها در گروه‌ها را نشان می‌دهد که تحلیل واریانس‌های یکراهه در متغیر اضطراب موقعیت ($F = ۷۹/۰۰۸$ ، $p = ۰/۰۰۱$)، انتظار پذیرش مثبت ($F = ۳۳/۴۸۰$ ، $p = ۰/۰۰۱$)، حساسیت نسبت به طرد کل ($F = ۱۱/۰۱۵$ ، $p = ۰/۰۰۱$)، معنی‌دار می‌باشند.

نتیجه‌گیری

در اکثر شهرهای ایران پدیده بافت‌های غیررسمی و حاشیه شهر وجود دارد که این پدیده روز به روز در حال افزایش است. بافت‌های غیررسمی به واقع یکی از بارزترین چهره‌های فقر شهری در بیشتر شهرهای کشور ما است. آسیب‌های اجتماعی یکی از محورها و مباحث

اصلی مطالعات آسیب‌شناسی شهری در اغلب شهرها و کلان‌شهرهاست. این نوع آسیب‌ها دلایل، گونه‌ها و آثار و عوارض متعددی دارند و برنامه‌ریزی شهری نیز با هدف کاهش و کنترل آن، ناچار به اتخاذ رویکردهای متنوع و تحلیل‌های میان‌رشته‌ای است. در میان محلات غیررسمی مراغه، موضوع آسیب‌پذیری محله میکاییل آباد و مقایسه آن با شهرک گلشهر برجستگی ویژه‌ای دارد که بررسی و تحلیل عوامل مؤثر در این محله ضروری می‌باشد. نتایج این پژوهش بیانگر آن است که؛ با توجه به مؤلفه‌های ۵ گانه آسیب‌های اجتماعی می‌توان گفت که تک تک مؤلفه‌های در مقایسه با یکدیگر در دو بافت غیررسمی و بافت جدید شهری تفاوتی مشاهده نشده است ولی در فرضیه اول کلی نوع و فراوانی آسیب‌های اجتماعی در بافت‌های جدید و غیررسمی تفاوت وجود دارد و این تفاوت از لحاظ آماری معنی‌دار است. با توجه به جمع کل فراوانی‌ها می‌توان گفت نوع و فراوانی آسیب‌های اجتماعی در بافت‌های غیررسمی و حاشیه‌ای بیشتر از بافت‌های جدید می‌باشد. و این یافته با نتایج تحقیقات ولفرام (۲۰۱۸)، بیرکان و هوگ (۲۰۱۱)، علی اکبری و درخشان (۱۳۹۳)، بهادری و همکاران (۱۳۹۶) و علی اکبری (۱۳۸۳) همسویی دارد. در تبیین آن می‌توان بیان کرد که اقدامات نامعقول مدیریت شهری و پیشنهاد‌های ناسنجیده طرح‌های شهری نیز می‌توانند موجب تشدید این پدیده شوند. بافت شهری گستره‌ای همپیوند است که با ریخت‌شناسی‌های متفاوت طی دوران حیات شهری در داخل محدوده شهر و یا حاشیه آن در تداوم و پیوند با شهر شکل گرفته باشد. این گستره می‌تواند از بناها، مجموعه‌ها، راهها، فضاها، تأسیسات و تجهیزات شهری و یا ترکیبی از آنها تشکیل شده باشد. یکی از مهمترین و پیچیده‌ترین تحولات اجتماعی جهان در نیم قرن اخیر توسعه شهرنشینی است. فرایند شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه به طور کلی و در ایران به طور اخص به دلایل خاص خود در فرایندی شتابان به کلان شهری و قطبی شدن منجر شده است. براساس نتایج جدول ۸ ($F = 84/874$, $p = 0/001$)، معنی‌دار می‌باشند پس بین دو گروه بافت جدید و بافت غیررسمی در آسیب‌های اجتماعی تفاوت وجود دارد. همچنین ($F = 21/88$, $p = 0/001$)، بین دو گروه بافت جدید و بافت غیررسمی در مؤلفه اجتماعی تفاوت وجود دارد. براساس نتایج جدول ۸ ($F = 44/67$, $p = 0/001$)، بین دو گروه بافت جدید و بافت غیررسمی در مؤلفه خشونت تفاوت وجود دارد. همچنین ($F = 24/009$, $p = 0/001$)، بین دو گروه بافت جدید و بافت غیررسمی در مؤلفه خانواده تفاوت وجود دارد. ($F = 16/695$, $p = 0/001$)، بین دو گروه بافت جدید و بافت غیررسمی در مؤلفه محیط عمومی تفاوت وجود دارد. ($F = 63/983$, $p = 0/001$)، بین دو گروه بافت جدید و بافت غیررسمی در مؤلفه اموال تفاوت وجود دارد. با توجه به یافته‌های این فرضیه‌ها با نتایج تحقیقات الکساندرسکو و همکاران (۲۰۱۶)، وئکسا و همکاران (۲۰۱۱)، ماروا (۲۰۱۵)، عظیمی (۱۴۰۰)، ربانی و همکاران (۱۳۸۷)، علی تاجر و

همکاران (۱۳۹۵) مریم جعفری و همکاران (۱۳۹۷) همسوئی دارد و در تبیین آن می‌توان گفت که آسیب‌های اجتماعی دلایل مختلفی دارند؛ لذا به عنوان یک موضوع میان رشته‌ای در حیطه بررسی علوم مختلفی در حوزه‌های محیطی و اجتماعی قرار دارند. در تمامی این علوم آسیب‌شناسی اجتماعی از منظر رابطه میان فضا و رفتار، فضا و اجتماع یا محیط و رفتار اجتماعی مورد مطالعه قرار می‌گیرد. با وجود این که در علوم اجتماعی ادراک از مفاهیم فضا هنوز به درجه قابل قبولی نرسیده و در علوم محیطی نیز چارچوب نظری کاملی برای نقش اجتماع و رفتار اجتماعی عرضه نشده است، ولی چگونگی ارتباط متقابل فضا و رفتار به پیدایش الگوهای نظری مختلفی در این علوم منجر شده است. پیشنهادات پژوهش عبارتند از: ۱- مسأله بیکاری و ارتقای ضریب شغلی جوانان و دانش‌آموختگان در پرتو رویکرد سیستمی و به مثابه یک فرایند در قالب برنامه‌ریزی استراتژیک در دستور کار جدی دستگاهها و سازمانهای ذیربط قرار گیرد؛ ۲- اهتمام در تدوین برنامه جامع فقرزایی، کاهش فاصله طبقاتی و حمایت از دهک‌های آسیب پذیر؛ ۳- برگزاری آموزش مهارت‌های اجتماعی و زندگی در این مناطق ۴ - افزایش امکانات و کیفیت بخشی به امکانات عمومی و رفاهی در این مناطق ۵- افزایش ضریب امنیت عمومی و اجتماعی و مداخلات دستگاه‌های فرهنگی، آموزشی و انتظامی با هدف کاهش زمینه‌های جرم و جنایت؛ ۶- دادن وام‌های بلند مدت و میان مدت با هدف رسمیت بخشیدن به بافت‌های غیررسمی ۷- بهسازی و بازآفرینی شهری در مناطق غیررسمی ۸- توجه به حقوق شهروندی در چارچوب التزام عملی به قانون ۹- ارایه خدمات مطلوب شهروندی و تلاش برای جلب رضایت شهروندان و ارتقای اعتماد و فراهم سازی شرایط مناسب برای آحاد شهروندان توسط مدیریت شهری ۱۰- تحکیم بنیان خانواده به عنوان یکی از راهبردهای اساسی در امر کاهش آسیب‌های اجتماعی توسط دستگاه‌های مسئول

پژوهش‌های علمی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

منابع و مآخذ:

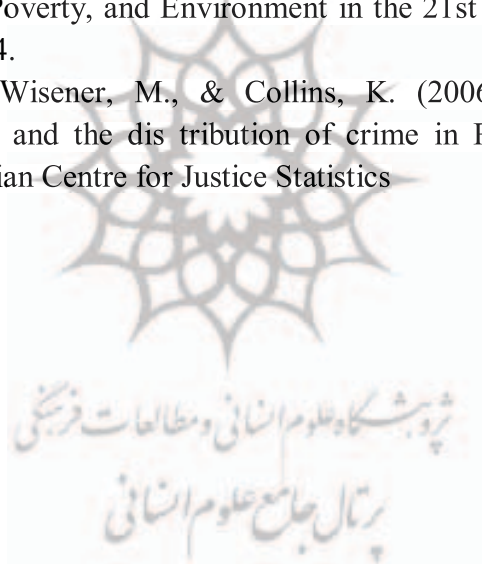
- ۱- ایراندوست، کیومرث (۱۳۹۱). فقر، سکونتگاه‌های غیررسمی و امنیت شهری، فصلنامه ره نامه - سیاستگذاری، سال سوم، شماره اول، ۱۵۹.
- ۲- بهادری، آرش؛ بیک محمدی، حسن؛ تقوایی، مسعود (۱۳۹۶). آسیب شناسی فرهنگی و اجتماعی بافت‌های مساله دار شهری (مورد مطالعه: بافت‌های فرسوده کرج). پژوهش‌های مکانی فضایی بهار ۱۳۹۶ - شماره ۲ صفحه - از ۳۵ تا ۵۳.
- ۳- پوراحمد، ا.، حاتمی نژاد، ح.، و ملکی، ر. (۱۳۹۹). بررسی تأثیر بافت‌های ناکارآمد شهری بر آسیب‌های اجتماعی (مورد مطالعه: شهر مراغه). مطالعات جغرافیای مناطق کوهستانی، ۳۱ (پیاپی ۳)، ۳۷-۵۲.
- <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=577593>
- ۴- علی اکبری، اسماعیل، و درخشان، شهرام. (۱۳۹۳). تحلیل الگوهای فضایی آسیب‌های اجتماعی در محیط‌های شهری مطالعه موردی: منطقه پنج کلان‌شهر تهران. پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، ۲(۱)، ۴۹-۷۲.
doi:10.22059/jurbangeo.2014.51482
- ۵- عظیمی آزاده. (۱۴۰۰). تحلیل برهم‌کنش‌های ساختار فضایی آسیب‌های اجتماعی در شهر تهران. مجله علمی "آمایش سرزمین"، ۱۳(۲)، ۵۲۳-۵۴۳.
doi: 10.22059/jtcp.2021.328230.670242
- ۶- زارنجی ژیللا فرزانه سادات، یزدانی محمدحسن و جامی اودولو مریم (۱۴۰۰)، مقایسه تطبیقی محلات غیررسمی شهر اردبیل براساس آسیب‌های اجتماعی در دوران پاندمی کووید ۱۹ با تأکید بر امنیت اجتماعی. نشریه پژوهشنامه نظم و امنیت انتظامی. سال چهاردهم - شماره دوم (پیاپی ۵۴) - تابستان.
- ۷- ستوده، هدایت الله (۱۳۹۵)، آسیب‌ها اجتماعی (جامعه‌شناسی انحرافات)، تهران، انتشارات آوای نور.
- ۸- شکوهی، علی (۱۳۸۸). تحلیل مسائل بافت‌های فرسوده شهری با استفاده از نقشه‌های فازی، سومین همایش منطقه‌ای بررسی مسائل شهرسازی زنجان.
- ۹- حیدری، محمد تقی؛ محمدی، شهرام (۱۳۹۷). تحلیل و ارزیابی آسیب‌های اجتماعی در محلات دارای اسکان غیررسمی (مطالعه موردی محله اسلام آباد شهر زنجان)، فصلنامه برنامه‌ریزی شهری، سال ۱۱، شماره پیاپی ۴۰، ۲۵-۴۰.

۱۰- مولایی بیرگانی، مرجان (۱۳۹۵). آسیب‌ها و مسائل اجتماعی سکونتگاه‌های غیررسمی (حاشیه نشینی شهرها)، کنفرانس بین‌المللی تحقیق و توسعه در علوم انسانی، مدیریت و اقتصاد. تهران.

۱۱- ملکیان، اکرم، عبداللہی، اسماعیل یار محمد توسکی، مریم. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر سکونت‌گاه‌های غیررسمی بر احساس امنیت اجتماعی «مطالعه موردی: یحیی آباد آران و بیدگل». «پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر (علمی - پژوهشی)» 5(9), 75-89
doi: 10.22084/csr.2016.1808

- 12- Aliber, M (2003). Chronic poverty in South Africa: incidence, causes and policies, *Journal of World Development*, 31 (3): 473-490.
- 13- Atkinson, R; Buck, N and Kintrea, K (2010). Neighbourhoods and Poverty: Linking Place and Social Exclusion, In N. Buck, I. Gordon, A. Hardiding & I. Turok, *Changing Cities-Rethinking*.
- 14- Bardi Ana Morad Nejan, R., Malekshahi, GH., Mohamadi, A (2014). Assessment of the Role of Informal Settlements in Spatial Disruption of Urban Structure (Case Study: Gonbadkavus City), *Journal of Spatial Planning (Geography)*, 4(4), 65-86.
- 15- Beckley, Amber L (2015). Deterrence versus Marginalization: Evidence from Immigrant Offending, *Race and Justice*, July 2015; vol. 5, 3: 278-300.
- 16- Dhaliwal, G.S., Sangha, G.S. and Ralhan, P.K. (2000). *Fundamentals of Environmental Science*, Kalyani Publisher., New Delhi. Shamloo S. [Psychological pathology]. 2nd. Tehran: Roshd Publication. 1989; p: 54
- 17- Davino, C., Marco, G., Silvia, S., Vistocco, D. (2021). Measuring Social Vulnerability in an Urban Space through Multivariate Methods and Models. *Rheumatology and Therapy, Soc Indic Res* 157, 1179–1201 (2021). <https://doi.org/10.1007/s11205-021-02680-0>.
- 18- Dieleman, F., Wegener, M., (2005), "Compacr City and Urban Sprawl", *Built Environment*, 30: 308-323
- 19- Haliwal, g. S; Sangha, G. S. and Ralhan, P. K (2000). *Fundamentals of Environmental science*, Kalyani publisher, New Delhi.
- 20- Harvey, D. (1973). *Social Justice and the City*, University of Georgia Press, Translated in Persian by Hesamin.

- 21- Marwa A. Khalifa. 2015. "Evolution of informal settlements upgrading strategies in Egypt: From negligence to participatory development". *Ain Shams Engineering Journal*. Vol. 6. Issue 4. pp. 1151-1159.
- 22- McCord, E.S. and Ratcliffe J.H (2009). Intensity Value Analysis and the Criminogenic Effects of Land use Features on Local Crime Patterns, *Crime Patterns and Analysis*, 2 (1): 7, available at: www.jratcliffe.net/papers/McCord_Ratcliffe.
- 23- Mohseni, R. A (2015). City and its Socio-Economic Pathology, Case Study: Gorgan, *Journal of Social Research*, 8(29), 19-44.
- 24- Petrella, L. (2004). Urban Space and Security Policies: between inclusion and privatization, UN-HABITAT, World Urban Forum, Barcelona, Spain.
- 25- Smolka, M (2008). Informality and poverty in Latin American urban policies, In: Martine. G, et al. (Eds.), *the New Global Frontier: Urbanization, Poverty, and Environment in the 21st Century*, Eathscan, London: 99-114.
- 26- Wallace, M., Wisener, M., & Collins, K. (2006). Neighbourhood characteristics and the distribution of crime in Regina. Statistics Canada, Canadian Centre for Justice Statistics

پروفیسر کاہنشاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی